

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

170989

ДМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ

КАКО НАСТАЈУ РЕВОЛУЦИЈЕ

„ZBOR“

Библиотека ОТАЏИНЕ

ДИМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ

КАКО
НАСТАЈУ
РЕВОЛУЦИЈЕ

1

Библиотека ОТАЏБИНЕ

170989

170989

UP 450/1963

Основни закон

Отаџбине

Највећи део југословенског народа остварио је своје политичко јединство баш сад, кад су изванредне политичке и друштвене тешкоће у свету дошле до најоштријег израза.

Да је тај епохални догађај дошао у мање бурна времена, он би, сам по себи, изазвао многе тешкоће. Уређивање наше државне заједнице и изграђивање наше заједничке културе не може ићи без тога. И поред свег језичког и етничког јединства под разједињавајућим утицајем земљишног склопа и досадашњих политичких оквира, током толиких векова, израсле су друштвено-политичке разлике. Сад нови заједнички политички живот, оправдано, жели да те разлике сведе на што мању меру. Према разједињавајућој акцији, извођеној полако вековима, долази сад уједињавајућа акција, по нужди много бржа од прве. А то изазива озбиљне проблеме, а често и мучно савладљиве тешкоће.

Али југословенско политичко јединство није могло доћи по тихом времену. Морали су доћи изузетни услови, који за тринаест векова наше историје нису никад до наших дана били остварени, па да до јединства дође. Четрдесет поколења пре нас ишло је овом циљу називајући га и другим именима, али само је нашем било омогућено да га оствари.

Зато је оно дошло, и могло доћи, само

после највећег и најтежег сукоба у историји света, после Светског рата.

Овај је пак догађај створио у свету општи вртлог. И да нема других, сам по себи, овај вртлог претставља и по државе давно постале, и по старе културе, највеће опасности. Обичаји, установе, мишљења, освећени вековима, урасли у савремену цивилизацију, чак и њени постулати, из темеља се љуљају: има их већ и порушених. Ко данас не види каква је несхватљива разлика настала у свима животним појавама у размаку за двадесет година пре и после Светског рата?

Кад су дакле ова два догађаја — наше политичко јединство и Светски рат — сваки за себе, морали довести до дубоких проблема и озбиљних опасности, какве су тек проблеме и опасности ова два догађаја, догодивши се у исто време, морали изазвати?

Нека нико не мисли да овим желимо да кажемо да нисмо господари своје судбине, да су догађаји суђени, писани и неизменљиви, да су наше снаге несразмерне и неурачунљиве према стихијским силама догађаја на које не можемо утицати.

Знатно смо далеко од тога. Нисмо то хтели рећи. — На против, хоћемо да кажемо: да би се у тако озбиљним тренутцима могли конци догађаја размрсити, правилне и брзе одлуке донети, и донете извршити — најбоље снаге ума и карактера морају суделовати у општим пословима Отаџбине.

То је, на све тамне и тучоносне облаке, на све буре и све турсове наш став и наш одговор. То је основни закон Отаџбине. Сви други њени закони извиру и управљавају се по овом основном — и вреде, у колико његову владу омогућују:

* * *

Нема жртве која се кад је овај Закон поштован не подноси. Ни опасности којој се та-

да у сусрет не одлази. Нема чамотиње која може да савлада одушевљење, тај урагански животни елан, што је од појединаца у стању да створи екоро једно тело, толико њиме бивају повезани уједно осећаји и воља свију...

Жеља за служењем и жртвовањем постаје тада заразна, као што се данас од супротне тешко одбранити. И владање и господство тада добија карактер служења и жртве.

Отаџбина тада развија неслућене снаге. За ње напоре завршни рачун увек надмашује прорачуне. Тада чак и пропаст отаџбине постаје њено бујање и снажење, и њена набујала снага ломи и гробне плоче, као набујале реке у пролеће тешку ледену кору.

А кад тога није, узаман говорити разуђеном телу да треба да је једно, да је чак смртоносна подвојеност. Узаман говорити одељеним органима о њиховој међусобној солидарности. — Чама обвија све животне појаве. Чама и трулеж са свима појавама што трулење прате. Све мисли само о себи, непосредно о себи од једног тренутка, — чак не ни о себи идућег тренутка.

Ко да онда служи другоме, кад управо не служи ни себи? Ко да себе, или што од себе жртвује? Ко да сачека свесно опасност? О каквом то одушевљењу може бити речи? Ко да онда помисли на Отаџбину?

Бестраствене, трудољубиве и чедне пчеле, којима је закон умерености и пожртвовања у самом телу дат, кад примете да сав труд и жртве, којима зидају кошницу, ништа не помаже, — да невидљиви непријатељ граби и разноси оно што су оне, кап по кап, накупиле, — постају неумерено страсне и грабљиве, и приређују пирове и оргије сласти, бацају се на прождирање и растурање онога што су дотле пожртвовано и тако стрљиво прикупљале... Тако и умиру, поричући својом смрћу цео свој живот.

Ни од пчела се не може тражити већа

увиђавност него што је њихова, — иначе тако аскетска, — природа у стању да пружи,

* * *

Неписан је Закон Отаџбине, Записује се оно што се може заборавити, — што би могло бити мало друкчије, а да не буде битно друкчије. Оно што је у природи саме ствари, што се не може од ње одвојити, а да се сама ствар у битности својој не измени — оно се не мора записати, јер све о томе говори.

Ни санкције у законима за повреду овог Закона нема. За друге законе то мора да се предвиди. Санкција за повреду овог Закона је у самим темељима Отаџбине. Ни једна власт не утврђује и не кажењава његово непоштовање, — али никаква повреда других закона по тежини последица није му равна.

Овај закон не прави питање од облика у којима ће његова суштина бити изражена, — али облици владања, ако желе да успеју, по овом Закону морају да се владају.

Као и други закони људске душе и људског друштва и овај Закон се разликује од физичких закона. Ове није могуће непоштовати. Прописани за целу природу, физички закони у себи носе, у исто време, и забрану прекорачења и снагу да забрану на снази одрже. Закони по којима пак човек, као човек, треба да се управља, садрже само забрану, норму али не и снагу да себи прибаве поштовање. Зато је и немогуће и прећи преко њих и на њиховом непоштовању зидати. Само, људска повесница није до сада могла да покаже да је могуће такву грађевину одржати.

* * *

„Отаџбина“ жели Отаџбини да у њој овај основни Закон буде увек поштован.

Где год се окренемо по свету, и баш да-
нас, видимо да се свака Отаџбина труди, да овај
Закон утврди и по њему се управља. И у колико
су догађаји озбиљнији, у толико је труд и ста-
рање око тога веће.

Зато је „Отаџбина“ желела да у свом пр-
вом броју укаже на тај Закон, према коме ће она
пратити све карактеристичне појаве нашег друш-
твеног и политичког живота.

Ланац одговорности

Поводом негативне одлуке парламентарне комисије у Паризу која је имала да утврди да ли је било до органа власти кривице због крвопролића од 6. фебруара, у Паризу, на тргу „Слоге“ — крвопролића, у коме је мобилна гарда пролила крв хиљаде Француза што су се упутили Скупштини да даду израза своје гнушању због политичко-друштвеног смрада који је открила Ставискова афера — пише Анри Бери у великом недељном листу „Гренгоар“, од 13 јула, под ироничним насловом „Палма на пушку“ следеће:

„Једне недеље, пре тачно — у часу кад ово пишем — сто четрдесет и пет година, неки Безанвал, неодлучни и зловољни преторијанац, дао је сабљама сећи и пушкарати Парижање. Овај Безанвал, кога је нека сплетка у влади изненадно одредила да осигурава ред, није ни мало познавао Париз. Као и његови господари, и он је сматрао поход од три стотине хиљада Парижана за обичну гомилу, — и он је, као и његови господари, сматрао да се једним дахом може одувати као дим налет Париза. Показаше му да није тако. Овај догађај, који је почео 12 јула између Краљевске улице и Краљичиног дворишта, свршио се два дана доцније на Бастиљи.

Овај је грубијан био изведен пред комисију — већ и онда — која је заседавала у Шатле-у, а његов бранилац говораше у својој одбрани: „Нико није могао знати оно што је те страшне ноћи заповедник полиције наредио или забранио.“ Безанвал је био ослобођен.

Две године доцније, исти адвокат, де Сез, бранио је за исто дело једну много вишу личност. Али ствари су се друкчије свршиле. Узалуд је бранилац доказивао да његов узвишени клијент није никад издао наређење својој стражи да пуца на народ. Судије одговорише да злочин што ватра није обустављена оправдава осуду. И Луји XVI би гиљотиниран.

Да ли је потребан велики напор маште да би се име Безанвалово заменило именом садашњег префекта полиције. Што се тиче осталих којима ће — раније или доцније — земља пружити црвену меницу од 6. фебруара, остављам г. Даладије-у (који као професор историје мора знати да нема ничег новог под сунцем) бригу да их пронађе, и ако има храбрости да их преда правди.“

Ми, разуме се, не доносимо ове редове због овог специјалног догађаја поводом кога су и написани. Износимо то због наших прилика — и због поуке коју треба да извуку они којима је дато да управљају земљом.

Наде да ће бити боље у многоне објашњавају став огромног дела народа код шестојануарског догађаја. Примио се овај догађај с радошћу поглавито због ове наде да ће један систем неодговорности бити замењен системом одговорности.

Не системом одмазде — нарочито наглашujemo — већ системом одговорности, при коме ће узимање на одговорност и евентуалне кривично-правне или дисциплинске мере доћи као непобитан доказ једног режима правде и строгости, и као такав опомена свима колебљивима — онима са недовољно учвршћеним добрим особинама — да се добре чувају да се о своју дужност не огреше.

Свет не може бити задовољан кад му се само каже да постоје закони, да су ти закони објављени и да се налазе отштампани по многобројним издањима. Свет хоће да види да се ти закони и материјализују, да се извршују, да су поштовани и извршивани, бар у најгрубљим потезима.

зима, од оних који су први и позвани да се о извршењима закона и поштовању поретка на њима заснованог старају.

* * *

Као што рекосмо, наде нису, на жалост, у овом погледу, испуњене. А ово свакако зато што они којима је извођење било поверено, нису били промењени.

Ко се не сећа само анкете о шумским уговорима и дисциплинског спора пред Држ. саветом, при коме су извесни виши чиновници Министарства шума и рудника били осуђени. Зар није сваки очекивао да ће после тога доћи до извијаја противу одговорних министара, јер је и њихов рад том приликом у овом претресу додириван, и више него једном чинило се човеку, да није могуће да за министре долазе тако наивни људи да им је просто баш све могуће поднети на потпис. Али после тога је протекло толико времена а од анкете није било ништа, — и неће је бити.

Ко се не сећа толиких других ствари о којима се говорило — не без разлога — па никад и нигде није дошло до озбиљног извијања и истраге од стране надлежних власти.

Зар се може веровати да ће друкчије бити у питању уговора о грађењу жељезница, — док ствари овако иду? Зар ће ту истину моћи да пронађу административни чиновници — ма како иначе били савесни — и ако је пронађу, зар се може веровати да ће с њом бити друкчије него што је било са осталима за ових шеснаест година?

Чујемо да се — запрепашћени уговором са Лозингеровом групом, која је право пријемник групе American Communist Control — надлежни носе мишљу да траже раскид уговора. Ми не верујемо у то. Али, ево да им ми ипак помогнемо, — и ако не верујемо, као што рекосмо, у стварну могућност тога. Нека потраже у Окружном суду за град Београд кривицу оног бившег члана Обле-

сног одбора пожаревачке области — што се од јуна месеца 1931 г. налази тамо на извиђајима — што је за 100.000 долара провизије потписао у име своје области тај уговор и нека ураде две ствари: нека траже најхитнији завршетак трогодишњег извиђања ове јасне — писменим доказима снабдевене — кривице, а одмах нека се обавести држ. правобранилац, да се као прив. учесник придружи крив. поступку и тражи раскид целог посла заснованог на превари сопственог пуномоћника.

* * *

Али зашто ми на челу ових редака исписамо оне редове из чланка Апри Бери-а.

Зашто? Треба ли да кажемо?

Тамо у Француској, парламентарна комисија одређена да каже има ли, и до кога, кривице што се невина крв француских ратника просула на тргу „Слоге“ 6. фебруара, — изгледа да је рекла да су криви ти добри Французи што су се усудили да протестују због сазнања да је њиховом Отаџбином завладала мафија.

Бери им на то каже: не заборавите да неко мора бити крив за проливену невину крв. Узалуд сте ви правним формама сакрили кривце. Једног дана ће се кривци пронаћи. Ако не они, непосредни, који су сами дело извршили, а оно они који су могли да их у томе спрече, или бар да их после открију. И за то им износи сугестивну историју Безанвала и Луја XVI, које је, у размаку за две године, бранио за исто дело исти бранилац, де Сез, и док је првога успео ослободити, — другога баш зато није могао ослободити.

Код нас, истина, срећом, нема проливања крви. Али наше прилике имају једну боју која је, по општем осећају, све мање подношљива. Хоћемо да идемо света и уздигнута чела. Досадио нам је свима смрад и трулеж.

Хоћемо да сваки, од најмањег до највећег службеника одговара за оно што уради, и то од

мах, и стварно. Хоћемо да млаки и слаби увиде да је савесност и честитост сасвим корисна и практична врлина, кад их већ сама врлина не привлачи.

А у томе можемо успети, без потреса, само ако се утврди да не могу сви бити некриви. Неко мора да одговара: или онај који треба, или они који су пропустили да доведу до одговорности оног који је требао да одговара.

Треба пресећи ланац одговорности.

Судбоносна раскрсница

Што се више посматра шеснаестгодишња историја Југославије, — и из извесне перспективе, која омогућава да се види целина, а да се ни појединости не губе из вида, — све је јасније да се у данашње дане ближимо једној судбоносној раскрсници,

* * *

Ми смо то већ много пута рекли досада, па и овде да поновимо: Југославија није ни могла доћи по тихом и лепом времену. Њено остварење је могло и морало доћи само после једног изузетно потресног и бурног догађаја, као што је био Светски рат.

Али у колико је Светски рат за Југославију био благодат, јер је услов њеног рађања, у толико је, с друге стране, — својим огромним последицама у свету у опште и претешким невољама које је изазвао, — Светски рат за Југославију био особито тешко искушење.

Јер и да је југословенско државно уједињење дошло по тихом времену, оно би собом донело врло тешке проблеме, које нов заједнички живот — после толиких векова разједињености — поставља. Овако наша нова заједничка држава имала је да решава не само ове специфично наше проблеме, — већ и оне, које је Светски рат широм целог света тако непосредно поставио.

* * *

А Југославија је имала баш у то време још и ове своје недаће.

Нисмо били припремљени на овај огромни догађај. Ни за ког Југословија није дошла очекивано. И они који су је свом душом желели, били су само романтичари. Нико није познавао проблеме које ће уједињење довести. — Зато нам је и било суђено да спрему стичемо у скупој и мучној школи сопствених погрешака.

И, уопште говорећи, нисмо били припремљени да разумемо да између 1914 и 1924 године постоји не само разлика у квантитету, већ и да се квалитетно свет дубоко променио.

Зато су једни сматрали да није ни потребно нарочито трудити се да се општим једним погледом утврде правци савременог друштвеног живота, и отуда изведу потребни закључци за конкретну државну политику, верујући да ће се све познатим партизанским и политиканским методама успети да „воза“ и тако скине с дневног реда.

Стога су други па и најбољи гледали на државне послове очима из 1881 године, верујући да партијски програми из тог времена садрже у себи лек и одговор и на данашње тешкоће.

А одатле па до гледишта да су партијски интереси огромна ствар, — да државе могу мењати и своје име и своју суштину, а да странке имају да трају и да буду сачуване, — има мање од корака.

Да не описујемо нашу невољу, што је српска, по историјској нужди водећа, страна, претрпела смену, и што су у њој до заглушујућег гласа и утицаја дошли толики који су за време светског окршаја — по својој себичности и кукавичлуку — били у позадини; а ови су по рату преплавили све положаје и у њима показали оне особине, које су их за време рата и држале у позадини, — проналазећи и удружујући се са себи сличнима из остале државе.

* * *

Ко при том да не разуме и разочарења, и

огорчења, и разне покушаје политичке, који су на овима засновани и који у основи носе и порицање јединства и побуну против Југославије.

Па ипак, разумети не значи и одобрити.

Нарочито то не могу одобрити они, што с великом самилошћу гледају на тринаестовековну историју целокупног нашег народа од доласка на ово тле, — историју у којој се, код најактивнијег и најсвеснијег дела може утврдити да се састоји из пет шестина времена ропства и бесплодних побуна против њега и само једне шестине неког извесног градилачког и стваралачког сналажења у својој држави.

Не могу то одобрити ни они, који су увидели да је то зато што ниједно југословенско племе није успело да нађе довољно пространу основу за подизање чврсте сопствене државне грађевине, — те су зато ове и биле тако кратког века.

Не могу то одобрити ни они, који су уверени да та заједница политичко историјске судбине намеће неминовни закључак: да и кад југословенско етничко јединство, кад истоветност језична, крвна, истоветност друштвеног склопа, не би били довољно снажни аргументи за југословенско политичко јединство, да је сама та заједница судбине довољни аргуменат за то, већ из простог разлога што се изван тога добру не можемо надати, као што нам тринаестовековно искуство неоспорно доказује.

Не могу то одобрити ни они, једном речју, који су уверени да је Југославија једина могућност за културно и друштвено самостално развиће свију југословенских племена.

* * *

Али тим ставом се не могу разбити она разочарења и огорчења — она чама и оно осуство одушевљења — све што данас даје нарочити изглед нашем јавном животу.

Већ је у неколико махова, разним комбинацијама покушавано да се то стање поправи.

Оне међутим, могу само под нарочитим условима да успевају. И кад тих услова није било, онда не само да не успева — што је већ довољна штета — него изазива и друге, не мање штете, међу којима свакако на прво место долази слабљење државног ауторитета.

И што је главно, рад овакав има ту незгодну страну, да ако први пут не успе, онда ће други пут имати још мање изгледа на успех.

Отуда су се показале и код нас све рђаве последице тих неуспеха.

Тако на првобитне тешкоће долазе друге које доносе неуспели покушаји.

Дакле не само да разочарања и огорчења нису ишчезла, већ она и даље делују у снажној мери, па се овима прикључила извесна резигнација, чама, осуство одушевљења.

А нема организма — ни најпростијег, ни најсложенијег — који би могао опстати под оштријим животним условима без одушевљења, без ураганског животног елана, без животне радости, без воље за животом.

Како ће, дакле, моћи томе закону да се одупре живот једног народа?

Знамо да у сваком организму постоји стално присутна — док се може говорити о животу — тежња за оживотворењем овог животног елана, одушевљења и радости. Та тежња је може бити и прикривена, али она је стално присутна. И организам се пашти и бори да то оствари, по нагону, као што је његова тежња за осталим животним условима нагонска.

И ако су му сви приступи одушевљењу и радости затворени, — ако нема могућности да се зло спречи и добро оствари, — онда настаје бесразорења, управљен на све и сва, без обзира, без мерила, без граница.

Тако пчеле — кад не могу да спрече зло у

својој кошници — у оргијама разорења и расипања растурају своју кошницу, па и саме при том налазе смрт, пошто разорењем и расипањем вређају и закон сопственог живота.

* * *

И наша раскрсница има овај смисао:

Из садашњег стања се мора изићи само једним од ова два пута: — или градилачко одушељење и ствараличка радост или — рушилачки бес и разорна опијеност. Трећег пута нема.

Стари путеви су нас привели раскрсници. Сад натраг не можемо. Бирати морамо. И не дуго.

Ко не избере први, самим тим је изабрао други пут. Ту апстиненција не помаже.

И нека нико не мисли да ће иза беса рушења доћи радост грађења, па да се не губи много ако се пође и другим путем. Јер сваки организам не може издржати бес и дочекати радост.

Зато паметни тако не мисле.

Већ бирају пут грађења и стварања.

И растуреној снази свога народа, на томе путу, трубе: **З Б О Р !**

ДВА ИЗЛАЗА

Ми смо у једном свом чланку „Судбоносна раскрсница“ показали и доказали да из садашњих невоља и тешкоћа има само два пута и два излаза.

Многи мисле, да поред ова два, постоје и други излази.

И ту се варају, ти који тако мисле: варају се тешко и горко.

Да то прикажемо и докажемо, пишемо овај чланак.

* * *

Садашње невоље и тешкоће нису ни кратко-времене, ни случајне, још мање површне или пак само везане за какву личну или партијску комбинацију.

Ми се већ двадесет година налазимо у највећој светској револуцији коју је икад свет запамтио.

Ми то непрестано истичемо, али то чинимо зато што то свет не схвата или ако схвата, а оно за час и заборави.

Тачне размере револуције, а још мање њен крајњи израз сагледати данас није могуће ником живом.

Ми можемо само утврдити да се све — обичаји, мишљења, закони, чак и многе научне истине, царства, власти, чиновни и поретци — из темеља љуља, — и да се у свету врше промене невероватно озбиљне, за изванредно кратко време.

Као што не знамо, говорили смо, какав је прави смисао кретања целокупног нашег сунчаног система, за који се може само једно поуздано рећи, да се и он креће великом и познатом брзином у за сад познатом правцу, — тако не знамо ни то где ће нас ова огромна и незапамћена светска револуција одвести.

Али ако то тако не знамо, ипак мора да нам буде јасно:

да такав револуциони процес, огромног, неслућено огромног домашаја постоји;

да се његове последице јављају у свима односима чланова човечанске заједнице извесног степена развића;

да су све те појаве међу собом сличне, ма у ком односу људском, и ма у ком народу, под сличним условима, да су се десиле;

да су се као резултати тог огромног револуционог потреса јавиле у свету, па и код нас, изузетне невоље и тешкоће, за чијим решењем се вапије;

да су дакле сви данашњи горући проблеми везани не само јединством попришта, јер се све одиграва као на једној огромној позорници, већ и јединством свог узрока;

да се зато данашње невоље и тешкоће не могу на парче решавати, нити је њихово уклањање могуће познатом политиком дана и комада, политиком кратке стазе;

да је опет јасно да су већ настале појаве изазвале већ и до сада дубоке промене у свету, па и код нас;

да је зато очигледно да оно што је у прошлости било, или изгледало, добро и корисно, док ствари нису тако битно промењене, не мора бити добро и корисно за садашњост и будућност;

да нам зато слепо везивање за старе формуле, без испитивања њихове унутрашње садржине, може бити тако исто од штете, као што би узимање лекова по старим рецептима од равнијих или

туђих болести, могло бити катастрофално по нову болест или новог болесника;

да нам зато још мање може помоћи везивање за старе политичке формације, које су опет саме везане за овакве старе формуле и рецепте;

да у истраживању праве суштине огромних политичких, економских и друштвених проблема, као у истраживању сваке истине, могу успети само они који су се ослободили од сваке готове формуле и од сваке готове формације, и који су решени да истину нађу по сваку цену у стварности животној, ма каквих их жртава стало то истраживање, и да се за њене захтеве боре, градећи при том нове формације људи истог и сличног духа.

* * *

Ми напред рекосмо два излаза, а како се код нас сад говори о две велике странке, могао би неко помислити да ми баш на ове мислимо.

Међутим, не само да ми овде на њих не мислимо, већ оне уопште нису излаз, онако како су замишљене, јер ни једна, ни друга није свесна свега овога што смо напред навели.

Решење савремених наших невоља може доћи само од друга два излаза, од оних који су свесни дубоких узрока наших данашњих невоља и праве њихове природе.

И једна и друга велика политичка комбинација почива на либералној демократији, парламентаризму и либералном капитализму.

А од данашњег развића светске револуције либерална демократија, парламентаризам и капитализам — јасно је већ до сад — не могу бити очувани. Ми смо то показали у нашем чланку „Браниоцима демократије“.

Такве странке које у тој мери не виде стварност, већ у својим начелима и програмима, на силу Бога, хоће да остану при неизмењеним формулама либералне демократије, парламентаризма и либе-

ралног капитализма, самим тим показују потпуну политичку и друштвену неоријентисаност.

Зато ми такве политичке формације — ма како привремено велики број људи могле да окупе — не можемо ни сматрати никаквим излазом.

У многобројним покушајима да се најде излаз има само два правца који оштрином погледа и смелошћу извођења могу да одговоре оним захтевима, које смо напред поставили. Једно је комунизам, а друго је оно схватање задружне и органске државе које ми заступамо. Трећег, правог, излаза нема. Има лажних излаза, привидних, — али правих нема. Има засебних врата, али та врата воде ипак на крају крајева само на један од ова два стварна излаза.

То треба да знају браниоци демократије, трећих и четвртих врата, — па унапред да се одреде за један или други излаз, пошто већ само тако могу изићи из садашњег ћорсокака.

Интересантно је, на последњем конгресу комунистичке III интернационале, да је усвојена одлука да се у свима државама помогне борба демократије.

Самим тим је јасно да комунисти који не стоје на гледишту либералне демократије и парламентаризма, помажу демократију, јер та врата воде на њихов излаз.

И то треба да се добро зна и упамти!

* * *

И комунисти и ми видимо тачно суштину савремених догађаја.

И комунисти и ми констатујемо да је настала дубока друштвена криза, поглавито услед кризе либерално капиталистичког система.

И комунисти и ми налазимо да је настала и криза политичког система — јер је он израз свог економског система, а и иначе, у себи носи клицу свог распадања.

Дотле се слажемо. Одатле настаје дубоко разликовање.

Они би хтели да донесу решења механистичким, а ми органским средствима. Они укидају приватну својину, приватну иницијативу, породицу, сведе људско друштво на велику касарну рада, Прокламују диктатуру једне класе.

Ми пак у дубокој поправци људског друштвеног поретка с једне стране чувамо те исконске кристале људског живота, а с друге стране ограничавамо интересом целине свемоћ и господарење индивидуалног интереса у привредним, политичким и другим друштвеним односима.

Комунисти имају рачуна да либерална демократија до краја развије све недостатке свог економског, политичког и друштвеног система. Што се боље то буде развијало, све ће мање имати изгледа да се што год од савремене друштвене зграде сачува, све ће ближе ова бити своје крају, а тада је и њихова влада ту. Зато су они у свима буржоаским земљама ватрени поборници демократије.

* * *

Два излаза су дакле само:

Један — задружне и органске државе — који хоће да ограничи необуздану игру индивидуалних интереса у привреди, политици и другим друштвеним односима интересима целине, а да при том сачува породицу, приватну својину, приватни подухват, људску слободу, достојанствено и право.

Други је — комунизам са бољшевичком државом, у коме се, истина, необуздана игра индивидуалних интереса у економији и политици стварно обуздава, али по скупу цену рушења породице, укидања својине, ограничења људске слободе, достојанства и права.

Трећег излаза нема:

Они који то не виде, у ствари, гурају ствари баш на други излаз.

Размишљања о владама

Није довољно да људи буду постављени за министре па да буду стварно Влада.

Формално, они су Влада.

Али да буду стварно Влада, они треба да стварно владају приликама.

Отуда је и дошла реч Влада. Ова реч значи: унапред предвиђање догађаја и предузимање таквих мера да се по целину из њих извуку највеће могуће користи, односно најмање могуће штете, — једном речју: владати приликама.

Отуда може бити Влада формална, али да не буде зато стварна Влада.

* * *

Кад оваква влада није то стварно, онда између ње и народа настаје све већи и већи расцеп, провалија, амбис.

Народ осећа да Влада не управља приликама. Ове, остављене саме себи, врло често наносе штете народу, који нема моћи, као колектив, да управља заједницом, ни да се брани од штетних последица недостатака управе.

С чуђењем народ посматра људе који не врше своју дужност.

С чуђењем, велимо, јер народ има такво природно поштовање према власти, да му треба дуже времена да види да властодршци нису оно што треба да су.

Али кад чуђење прође, онда се јавља хладна извесност да власт није у рукама оних који су је

достојни, и презрење, као за сваку ствар која је повредила хармонију и сразмеру.

Презире народ несразмерну претензију властодржаца који власт истинна држе, али приликама не владају,

* * *

Тај размак, расцеп или провалија (зависи од степена отуђености) између Владе (формалне земље) и народа („стварне земље“) не може бити испуњен ни формалним овлашћењем надлежних уставних чинилаца (владара, парламента или и самог бирачког тела),

Према томе, не може се он испунити ни вештачким прављењем политичких организација, на које оваква Влада треба да се наслони.

Нашавши се над оваквом провалијом, оваква Влада је у положају човека који би се нашао на разапетом конопцу испод кога зјапи провалија.

Особина сваке овакве Владе јесте да се од провалије уплаши. Она нема храбрости да не гледа на ту провалију, већ да мирно врши дужност, кад се већ нашао у таквом положају.

Да је у стању да храбро врши своју претешку улогу, можда би сретно пребродила опасност, можда би успела да пробуди дивљење и поштовање код многобројне своје публике.

Али, најобичније бива друкчије.

Владе овакве, тада заузимају комичне положаје, изазивају смех и презрење, — покушавају онај огромни размак, ону провалију између народа и себе да попуне прављењем својих политичких организација.

При томе се таквим Владама дешава да организацију и направе, али онај размак, ону провалију испунити не могу. Са све већим чуђењем, презрењем и гађењем, народ прати све оне комичне акробације, и ако нам је дозвољено да се тако изразимо, жели све интензивније да се та комедија што пре сврши.

Јер народ има извештан осећај стварности. Кад би та игра на конопцу била игра неких артиста што за малу награду показују своју вештину, онда би он желео да та игра потраје мало дуже. Али, како је њему власт потребна и како та власт треба приликама да влада, а не да прави овакве призоре, то он жели да се игра што пре сврши, — и у томе показује праву и истиниту политичку мудрост.

* * *

Може да се деси да Влада оваква има повеће оних чинилаца који су је на власт и довели.

Може да се деси да они налазе да Влада треба да остане на свом месту. Могу они да налазе да Влада треба да влада годинама.

Може опет народ да сматра да Влада не може остати ни сата.

Али оваква Влада нити ће остати годинама, нити ће пасти за сат.

Кад владе не влада приликама, онда прилике као бесни коњи, обарају Владу, ни по вољи једних, ни по вољи других, већ по највећем и најтврђем закону: по природи саме ствари.

Неактуелна тема

Више пута рекли смо да људе у држави не држи толико сила, колико заједничка мисао.

Ако су ипак у држави заједно, а немају заједничке мисли, онда сваки иде за својом мишљу, а то доводи до распада заједнице.

И чим се у заједници запазе знаци распада, лако ћете узрок утврдити: нема заједничке мисли.

Па ипак ако сви мисле подједнако, тиме још није спречен распад заједнице.

Може и то да буде, па ипак, и ако сви мисле једнако, то још није заједничка мисао.

Има мисли које не постају заједничке ма их истог тренутка мислио цео свет.

Људи личе међусобно и по својим нижим и по својим вишим особинама.

У сваком човеку има сатанских црта, па ипак сваки човек има и других којима се приближава Богу.

Сваки човек може бити себичан, па ипак сваки човек може бити и пожртвован.

Сваки човек може бити кукавица, а исто тако и херој.

Човек је дакле као музички инструменат који је способан да одзвања и најнижим и највишим тоновима.

* * *

Наћи заједничку мисао за једно људско друштво, значи наћи заједничку меру за то друштво. Ако имамо више бројева, на пример: 3, 6, 12,

18, њихову заједничку меру можемо наћи на два начина: или тражећи онај највећи број којим се сви бројеви могу поделити без остатка, — или тражећи онај најмањи број у коме се сви бројеви садрже без остатка.

Први број је највећи заједнички делитељ, а други најмањи заједнички садржитељ.

У горњем примеру број 3 је највећи заједнички делитељ, јер се њиме могу поделити без остатка сва четири горња броја, а 36 је најмањи заједнички садржитељ, јер се сва четира горња броја у њему садрже без остатка.

Тако можемо наћи и двоструку заједничку меру за једно људско друштво; или ону засновану на људској себичности, или ону засновану на људској пожртвовности.

Обема се сви људи могу измерити, јер и зато су заједничке, јер су и себичност и пожртвовност заједничке људске црте.

У првом случају ту заједничку меру засноваћемо на себичним, а у другом на пожртвовним људским особинама.

И у првом и у другом случају можемо говорити о заједничкој мери.

Па ипак огромна је разлика између њих.

Код бројева, прва заједничка мера, највећи заједнички делитељ, смањује, јер дели дате бројеве; друга, највећи заједнички садржитељ, увећава их.

А и код људи: у првом случају, заједничка мера заснована на људској себичности, смањује не само вредност самог друштва, већ и вредност самих индивидуа, које га сачињавају; у другом случају, заједничка мера заснована на пожртвовним особинама људским, повећава не само вредност једног друштва, већ и самих појединаца.

* * *

Од куд та разлика?

У сваком случају, првом или другом, зајед-

ничка мера једног друштва служи као основни, доминантни тон његов. И све се према њему подешава.

Постоји у људском друштву извесна тежња за благогласијем, за хармонијом, за усклађивањем посебности према датом основном, доминантном тону.

Ако је дакле основни тон заснован на себичним, индивидуалним интересима, онда ће људско друштво као целина тежити да се усклади с тим тоном.

Обратно ће бити у другом случају кад је заједничка мера заснована на пожртвовним људским особинама: ту ће људско друштво тежити, као целина, да се усклади с тим тоном.

У првом случају, у општој хармонији себичности, штрчаће пожртвовни. У другом случају, у општој хармонији пожртвовности, штрчаће себични.

У првом случају појединци који сачињавају друштво хрлиће за општим тоном који истиче, изазива и преуноси себичан интерес појединаца.

У другом случају појединци ће хрлити за тоном који истиче, изазива и преуноси интересе вишег реда, него што су интереси појединаца.

У првом случају, изузетне алтруисте неће се подати општој трци за себичношћу. У другом пак, изузетни себичњаци ће се опирати свемоћном тону алтруизма.

У првом случају имаћемо одабирање на горе, јер је владајући дух себичност, па ће за овим поћи и они који би иначе могли бити пожртвовни.

У првом случају, заједничка мера друштва, мисао заснована на себичности људској, није у стању да очува људско друштво од распада. Напротив, она у ствари, истичући, изазивајући и преуносећи себичне интересе индивидуе и није никаква заједничка мисао (иако су сви њиме задовољени), јер стварно иде против основних услова ваједнице.

У другом случају, кад је заједничка мера

друштва мисао заснована на пожртвовности индивидуа, може бити говора о правој заједничкој мисли и заједничком духу, пошто се кроза њ истичу, изазивају и преузносе пожртвовне особине индивидуе, а кроз ове стварно људско друштво може бити једино сачувано од распада.

У првом случају, биће повређен Основни закон Отаџбине и земља бачена на пут рушилачког беса.

У другом случају, Основни закон Отаџбине владаће свом снагом и земља ће бити на путу градилачког одушевљења.

* * *

И само та два пута стоје пред свима народима. И трећег пута нити је било, нити ће бити.

А ко мисли да је пронашао трећи пут нека добро отвори очи: већ само то што мисли да је пронашао трећи излаз, најбољи је доказ да се управо упутио оном првом.

Лабља кожа и магареће уши

У нашем чланку „Мерило којим се не мери“ истакли смо основну мисао коју би сваки народ морао имати пред собом кад би имао да бира режим.

Ако жели да изграђује и повишава свој народни живот, онда мора знати да такозвана демократија, јесте режим, напротив, којим се изграђивати и повишавати живот не може, који је сасвим згодан за рушење и уназађивање народног живота.

Показали смо, а мислим и доказали, од куд је то тако.

Радовали би смо се — зато смо чланак и писали — кад би овај чланак прочитале све добронамерне демократске главе. Јер има и злонамерних, оних који у души нису демократи који су свесни, као и ми, демократске заблуде, — који су чак у души за грубу и најгрубљу диктатуру, али из опортунитета гуде на демократским жицама.

* * *

А овог пута да укажемо да наше гледиште о потреби и оправдању стварне и потпуне власти, не значи гажење и укидање сваке слободе. Напротив.

Само стварна и потпуна власт с једне стране, може себичне и рушилачке склоности јединке ограничити, — а с друге стране, њихове градилачке способности истицати, изазивати и усклађивати.

Али таква, стварна и потпуна власт мора бити везана за потпуну и стварну одговорност.

И то свију претставника њених, а само Краљ је неприкосновен.

И краљеви нису неодговорни. И они одговарају, — само је њихова одговорност друге врсте,

И баш се ради о томе да се нађе такав режим, који није демократски у обичном смислу у коме се та реч до данас употребљавала, који дакле нема његове недостатке (расипање, снижавање живота народног, с једне, — а неодговорност с друге стране), који дакле мора дати успон народног живота, заснован на стварној и потпуној власти и исто таквој одговорности.

Тражећи такав режим, ЗБОР није могао поћи за демократским паролама, „што су као прапорци што звече“, — али исто тако није могао поћи ни за оним „ауторитативним“ режимима, у којима нити се осетио силап замах народног успона, нити је власт била везана за стварну и потпуну одговорност.

Отуда је ЗБОР и дошао, тражећи баш такав режим, до сталежа, природне, органске категорије друштвене, — (не вештачке, лабилне, као што су политичке странке) — па је непрестано истицао и указивао каква би, с једне стране, та власт потпуна и стварна у држави могла баш на сталежима да се заснује, — а како би, с друге стране, пред овим истим чврстим, органским, природним друштвеним организацијама, та иста власт морала имати потпуну и стварну одговорност.

* * *

Али овом приликом, ми указујемо на другу једну природну везу између режима и његових носилаца.

Потпуна и стварна власт (јер само таква, као што смо видели, може дати режим грађења и успона народног) је у тесној вези са карактером и менталитетом њених носилаца.

Само они који потпуну и стварну власт не искоришћују за себе и своје, могу ову да носе. Сваки други је мора испустити.

Могу је понети, али је не могу донети, већ је морају упустити.

Само пред таквим носиоцима људи с љубављу и вером сагињу главе. Радују се таквој власти и таквим носиоцима. Трпе с љубављу и оно што кадгод и тешко пада и чему се одмах не види разлог. Верује се да и то мора бити за нешто добро.

Отуда је З б о р одмах у почетку свог рада, опазивши то, узвикнуо громко против шићарџија и кукавица на власти.

Други су викали на корупцију, будећи у народу завист за „покрађеним милионима“, — ЗБОР је увек истицао не ту материјалну штету, колико ону огромну, једино важну, моралну: губитак угледа власти, без кога нема власти, праве и стварне.

* * *

Често се чује: „сад ће тај и тај да притегне дизгине, у тој и тој земљи.

Не може овако даље“.

И многи људи мисле да је то лако. Један исти човек, по њима, изгледа да може да носи и демократске и ауторитативне режиме.

А ми мислимо да није тако.

Демократске режиме може да носи свако, само ће бити мање штете, ако и ове не носе кукавице и шићарџије.

Али ауторитативне режиме, режиме потпуне и стварне власти и исто такве одговорности могу да носе само јунаци и мученици, а не кукавице и шићарџије.

А то се заборавља. Сматра се да власт може сваком да се да. Обично се мисли да је власт као какав чаробни плашт којим се могу свака плећа огрнути и он од најнедостојнијих може да направи достојне.

Али није тако. И под лављом кожом могу се сагледати магареће уши.

Плашт власти не само да никакав лични мањак носилаца не заклања, већ, напротив, још и више истиче.

И зато дође ли ауторитативни режим у руке кукавица и шићарџија, он постаје режим без ауторитета, без угледа — а то је за такав режим бољка без пребола, бољка од које се мора умрети.

Зашто?

Зато што је ауторитативни режим потребан да повуче и нагна појединце грађане на напор, на труд и муку ради општег грађења и уздизања.

А не може људе натерати да себе и своје личне интересе забораве, онај који себе и своје интересе не заборавља, онај коме власт треба да закљони своје кукавиштво и задовољи своје шићарџиство.

Отуд, и опет, порука наших старих и драгих Дубровчана, у камену уклесана над улазом у кнежевски двор:

„Они што јавне послове брину,
приватне (своје) нека забораве“.

И кад су ово од својих управљача Дубровчани тражили, они нису имали у виду већу или мању материјалну штету што би несавесни могли да републици Дубровачкој нанесу.

Већ су исписујући ове речи имали у виду ону другу огромну (штету општу) коју би заједница претрпела.

Бојали су се да ће власт у рукама оваквих управљача срж своју изгубити, јер ће носиоци њени остати без угледа, без ауторитета.

А ауторитет је управо унутрашња садржина власти, срж њена. Латини су једном речи „auctoritas“ звали и оно што ми зовемо власт и оно што зовемо углед.

Другим речима, кад носилац убије углед, власт остане у његовим рукама као празна љуштура.

Другим речима, власт без угледа и није права власт;

А то опет значи, ауторитативни режим не може доћи у свачије руке.

СЛАБОСТ ДУХА

Кад нам предају историју народа, причају нам о царевима и краљевима, о ратовима и биткама, о култури и економији.

На тај начин мисле да су нас научили историји људској.

Али и цареви и краљеви, и ратови и битке, и култура и економија — само су спољашње лице историје.

То знати значи много знати, али много знати не значи још и много разумети.

Отуда је ваљда и било одувек људи који су се спрдали мудрој речи старих „историја је учитељица живота“. Њихов потсмех био је заснован на чињеници да многи уче, а многи и знају оно спољашње лице историје, али је минималан број оних које је историја чему научила.

Јер знати цареве и краљеве, ратове и борбу, културу и економију то је, да тако кажемо, знати историју у две димензије, посматрати догађаје у дужину и ширину.

И најбољем испитивачу смисла њеног не би, кад тако историју посматра, било јасно зашто је и како историја дала оно баш што је дала.

Потребно је посматрати историју, да тако кажемо, у три димензије: у дужину, у ширину и у дубину. То тек може дати кључ одгонетке историјског збивања, то нам тек може и мора открити откуда и зашто су ствари у прошлости биле онакве какве су биле.

Историјски материјализам је покушао да историју сведе на једну димензију, јер је тврдио да је само један фактор у повесници меродаван и пресудан: људска економика.

А такво тумачење које је собом на свет до-нео јеврејски дух марксизма, није могло ништа објаснити. Напротив, оно и није ништа друго већ тврђење да цела људска историја и нема никаквог смисла, да је „случајна варијанта у бескрајном мраку“. А самим тим не може објаснити узроке и смисао историјског збивања.

Као и цео систем материјализма, у свима својим деловима, тако је и историјски, осиромашавање, умањење, одузимање лепоте и снаге људској прошлости.

Али како би и могло бити друкчије? Сама методика тога система, начин његовог стварања и развића није ништа друго него покушај свођења целог људског рода на ону малу заједничку меру, коју смо описали у чланку „Неактуелна тема“ — исмејавањем свега узвишеног, почевши од Бога па завршавајући људском сузом.

* * *

Рекосмо треба посматрати људску историју у три димензије.

А та трећа занемарана димензија, јесте људски дух.

Причају нам о царевима и краљевима, о ратовима и биткама, о култури и економији. И добро је што нас томе уче. Али ако нам не кажу каква је била духовна атмосфера тога времена, ако нам не открију стање владајућег духа, — неће нам догађаји, у макако јасном излагању, бити јасни.

Као што је перспектива омогућила да се дубље, изразитије претстави у сликарству стварност, тако, на овај начин, схваћена историја једино може да да праву и јасну слику историјског збивања, пошто ће нам открити ону духовну атмосферу која је најмоћнији фактор историје.

И кад о овој атмосфери говоримо, онда не мислимо на философију, на науку, па чак ни на уметност.

Има једна духовна атмосфера дубља од интелекта, па чак и од уметничког изражавања. То је она која је од пресудног утицаја и на сам интелекат и на само уметничко стварање и изражавање.

То је она што је у стању од малог, нејаког и сиротог народа да направи пресудног историјског чиниоца, — да га узвитла и да га учини снажним као олују, — да га баца с једног континента на други, — да га учини неодољивим освајачем великих царстава, рушиоцем неосвојивих бедема, поседником неоцењивих блага, наследником префињених култура, које он и гази и не разуме, али на крају одбацивајући оно сасвим супротно његовом духу, узима оно што му годи.

То је оно што је у стању велики, силни и богати народ да скине с историјске позорнице и да га да поробити, осиромашити, растурити и уништити, — то је оно што чини да од једног народа што је живео и владао једним крајем остане само успомена у понеком називу места, планина и река — као острво од пропалог континента у океану, или порушене зидине давно напуштене тврђаве или насеља.

То је оно, не што се могло читати, слушати и гледати од разних еманација интелекта, или чак и духа, — већ што је стварно психа дотичног народа обухватила, и оно у њој живело.

Неће вам то открити одлично познавање филозофске мисли, културе, уметности једног времена.

Неће вам ово бити од штете, али вам неће дати оно познавање за којим тежимо.

* * *

Није нам овде међутим задатак да износимо

ово расматрање о томе каква би нам историја требала.

Сасвим невољно почетна реченица нас је, као по концу, одвела расматрањима врло интересантним, али за наш чланак сувишним.

Хтели смо само да укажемо да има нешто што садашња историја пренебрегава, прећуткује, а што је од огромне и пресудне важности.

Како су, на пример, Турци испали велики историјски фактор, данашња историја, у две димензије, неће нам објаснити, јер ће о развоју оне огромне морално-духовне енергије, што је уродила ураганском динамиком у прошлих шест векова светске историје, ћутати, а без тога се ништа разумети не може.

Као што се, рецимо, о слабљењу те исте духовне енергије код Римљана, дводимензијална данашња повесница неће сматрати за потребно да изјашњава, — а без тога се опет не може схватити скидање првог Рима с позорнице.

* * *

На ту духовну енергију, творца материјалног господства и богатства, мислили смо кад смо отпочели писати овај чланак.

Односно, мислили смо на све веће осуство њено међу нама.

Знајући шта је она у народном животу, без радости посматрамо економске дијаграме, као и све друге манифестације материјалног.

Ништа смо без снаге духа.

И баш кад сам писао овај чланак, наиђе један пријатељ и исприча ми случај једног комсомолца (члана комунистичке омладине), који је пребегао из Совјетије у Пољску и тамо говорио са омладином руском која је у Пољској одрасла. Говорили му они о разним новим правцима политичко-друштвеним руске изванграничне омладине, а он слушао пажљиво, па рекао на крају: „Да! наћи мисао за коју би било лако умрети“.

О дивне ли и дубоке речи!

Побегао из земље физичке и духовне глади, он осећа да његово дивно младо тело није ништа и ништа неће бити, ако не нађе нешто изнад себе, зашто ће живети, чему ће служити.

„А како ће“ — мисли он — „како ће испитати и утврдити да ли је на правом путу? Како познати да та мисао није заблуда?“

„Тако“ — продужује да мисли у себи — „која мисао буде тако свеобухватна, тако привлачна, тако светла, — да ми тада пред њом и за њу буде било лако жртвовати свој млади живот, лако умрети“.

Па онда гласно рече: „Да! наћи мисао за коју би било лако умрети“.

Не — умрети самоубилачки, но умрети у жртви ради остварења те мисли, борећи се за њу и њено остварење.

* * *

А сад слабост духа завладала. Па нема одушевљења, не лети се на крилима заноса и вере. Смрзли се соколови једног народа жарког, па сваки, изгледа, једва снаге да има о себи, о великом себи да мисли.

Ко да мисли о другима? Ко да се жртвује за друге? Ко да осети целину? Ко да себе потчини интересима њеним?

Само о себи сваки мисли.

Велика и очајна слабост духа.

* * *

А ја знам да тако бити и остати не може.

Мора се смрзнута крв раскравити. Не може народ један с толиким обећањем у себи, не може ово бити његов сумрак и његова пропаст.

Извори запечаћени невиђене снаге духовне морају бити распечаћени.

Мерило којим се не мери

Свако грађење, успињање је тешко, теже од рушења и силажења.

Та истина је сваком морала пасти у очи. Па ипак је сви, па чак и сасвим паметни људи, не виде, нарочито кад се она има да примени на друштвени живот.

Сви знају да племенити усев не расте сам од себе, већ тражи труд и то систематски труд. Напротив, коров расте и ђика чим човечија рука није ту да се против њега бори.

* * *

Човек по правилу избегава труд. Прима га као нужду, као невољу.

Човек по правилу избегава и опасност. Прима је исто тако као и труд.

Цела природа — и мртва, и жива — влада се исто тако као просечни човек: иде линијом мањег и најмањег отпора.

Само свеци и јунаци побеђују закон инерције у себи, излазе испод његове власти. Зато су само изузетци.

Просечни човек, дакле, грађење и успињање прима само као оно што се, избећи не може, као нужду, као принуду. Иначе га избегава.

* * *

У појединачном животу, у животу индивидуе, као бич над главом индивидуе, стоји интерес њен, који јој непосредно и одмах на делу покаже невоље које је сустигну ако извештан напор избегне.

Ако кућу своју не покрије, падаће му за вратом, капаће му у постељу вода. То га принуђује да се потруди и намучи, али да кућу покрије.

Очигледне неповољне последице његове лениности стоје дакле као принуда и нагоне га да се потруди и помучи.

Али ко ће у заједници вршити ту улогу? Заједнички интерес је далеко од јединке. А с друге стране, и кад га је свесна, она обично очекује да друге јединке тај труд преузму на себе, а она да избегне труд и муку.

„Насип од водоплава пре свега“, може јединка да мисли, „не штити ме од тако велике опасности: вода може да дође у петнаест година једанпут, па и тада може да ме не потопа“.

„А затим“, у истом примеру, „има и других, па нека они загну, неће се ни приметити ако ја не будем на послу“.

* * *

Има људи који сматрају да је једна људска заједница само због оних јединки људских што је састављају извесног тренутка.

Има других који сматрају да је људска заједница једно ново биће друштвено, које није само збир јединки што га сачињавају.

Они први сматрају да збир интереса јединки, чланова заједнице, сачињава општи, заједнички интерес.

Они други мисле да заједнички интерес није прост збир конкретних интереса чланова дотичне заједнице, већ сама заједница има свој интерес који може бити и супротан конкретном интересу једног или више чланова заједнице.

Они први сматрају: само треба јединке пустити да кажу шта хоће, — пошто је збир њихових интереса општи интерес, то и онај збир њихових гласова показује општи интерес.

Они други мисле: и кад друге јединке кажу шта би хтеле, то још није општи интерес, јер је-

динке могу својим приватним интересом бити заведене да буду против општег интереса.

Први мисле да се сви органи заједнице морају приклонити пред гласањем јединки дотичне заједнице.

А други сматрају да мора бити органа у заједници који суделују у одређивању општег интереса, а који нису зависни од жеља јединки, изражених гласањем.

Први систем назива себе демократским.

Други систем може добити развојно име, према својим разним особеностима, али у главном није демократски.

* * *

И сад кад знамо да индивидуа прима труд и муку само по нужди, — кад знамо да је свако грађење и успињање везано за труд и муку, — онда треба да се обазремо на ово друго питање које свака заједница људска мора себи да постави и консеквентно да реши.

Какве задатке заједница пред собом има? Има ли нешто да гради или да руши, да скупља или да растура, да се успиње или да силази?

Ако је за рушење, за растурање, за силажење — то је много лакше. Ту толико труда и муке не треба. Ту ствари могу да иду лако и глатко.

Ако је за грађење и успињање, — то захтева труд и муку.

Прво (ако би се нашла нека заједница која би имала себи такав задатак да постави) не захтева велики труд око избора режима, система управе. Што гора управа, то лакше испунити задатак.

Али друго (грађење и успињање) захтева нарочити труд око избора режима, јер под сваким режимом није могуће грађење и успињање.

Режими који се ослањају на индивидуе, на

јединке, — режими који заједницу цепају на јединке, — режими демократски онемогућавају грађеве и успињање.

Зашто?

Јер јединке, видели смо, гледају да избегну напор, труд и муку — или да пребаце на другог оно што би они требали да поднесу.

Па и режим заснован на гласовима јединки мора такав бити.

Како настају револуције

Има три врста историје.

Једна, што историју људску излаже у животима царева и краљева, ратовима и биткама, култури и економији — историју у две димензије, како смо је назвали.

Друга, што би историју људску хтела да изложи само кроз људску економику — историја материјалистичка, историја у једној димензији.

Трећа, што историју људску хоће и мора да прикаже, не само као оно прва, већ и нарочито, кроз приказивање стања људског духа.

А у овом чланку да одемо корак даље и да кажемо, у најмање речи, како настају револуције.

Питање врло драматично — и врло актуелно.

Драматично, јер развој догађаја који настају у револуцијама тако је живо испреплетен драмама, а сам је собом једна огромна драма.

Актуелно, јер, као што је познато нашим читаоцима, **О т а џ б и н а** и **З б о р** од свог постанка трубе да се човечанство налази од пре двадесет и три године у највећој, најдраматичнијој револуцији коју је икад досад запамтило.

* * *

Пре неки дан позвали ме пријатељи на један вечерњи састанак једне руске друштвено-политичке организације — на којој ће омладина руска држати кратка предавања с дискусијом.

Сео сам тако у кутак и пратим, пре почетка, улазак. Све тако типично руско: и стара госпоља и поштоване госпође и млади људи и жене.

На позорници млади људи, свакако први пут. Енергично указују, с пуно уверења, да у Совјетији пуца, да се зграда марксистичке тираније из те-меља љуља, да се процеси нижу, саботажа и пасивна резистенција народа све већа, глад понова почиње да се јавља у сразмерама које су само међу Русима могуће. Мора се Русија пробудити, нова, национална Русија. — „Али, с чим ћемо се ми тамо вратити“ — питају се. „Да ли смо што научили?“ Шта младићи мисле да је емигрантска омладина имала да научи? — Социални смисао националног живота! Ако то не схвате, ништа нису схватили, ништа нису научили, немају ништа да однесу у Русију!

Али, после њих, долазе „уважени апоненти“. Шта је с монархијом? Што њу не помињу? Зар не схватају да Русија национална не иде без монархије? Зар не знају да су несреће почеле кад је Монарх сишао с престола?

А како у одговору један младић рече: да се у Русију губернатори неће вратити, дође на позорницу стари, енергични и доброћудни господин, — па оштро рече: „Нема земље без полиције!“ — гледајући притом с очигледним самодопадањем на публику.

А на завршетку један од вођа рећи ће с горчином: „одлазимо одавде с разочарењем, јер нисмо нашли додирне тачке“.

* * *

О томе сам мислио после.

Једни говоре само о социјалном моменту, други само о монархији.

И кажу да нису нашли додирне тачке.

А ја сам оставио и монархију и социјално питање, прешао сам двадесет и тридесет година уназад, видео Русију, Свету Русију, Господара Императора, светлу њену христососност, сјај њеног високог друштва, богатство њених богатих синова, високу њену уметност, огромност њеног

безбројног народа и земље, — и питао се: како је то револуција настала.

Како то, уопште, један поредак попусти? Точкови друштвено-политичке машине застану?

Врло драматично и врло актуелно питање.

* * *

Једном сам читао, давно, у једној доброј књизи коју више не могу да нађем.

У очи пада Рима у руке Гота, на неколико дана такорећи пре пропасти западног римског Царства, неки префињени патриције и сенатор пише своме пријатељу у јужне провинције Италије и моли да му овај пошаље оног дивног вина што му је раније слао, од кога и сад има слатку успомену, али већ ни капи у своме подруму.

Писмо је тако ведро, као небо без облака. Заборавио сам име тог патриција и сенатора. И жао ми је због тога. Али нисам заборавио ту ведрину којом цело ово писмо одише.

„Вина слатког оног да ми пошаљеш, пријатељу. Чекам га с нестрпљењем. Тако је то дивно вино. Никад ону слатку успомену заборавити не могу. Али штета, ни капи више немам у хладним судовима својим. А ти си крив, што си ми и пре слао. Зато ми мораш послати опет. Што пре“. — Тако је, колико се сећам, писао патриције и сенатор.

Нисам, међутим, запамтио ово писмо због вина, ни само због његове ведрине, већ зато што је сутрадан, по овоме писму, тринаестовековна историја Рима, као седиште велике Римске империје, била завршена. Варвари су упали у његове зидине и освојили га. На Forum Romanum-у седели су можда опет сенатори као кипови, у својим каменим столицама, непомични. Међу њима је ваљда био и патриције чије је писмо сачувано до данас. Али њихове су очи с грозом виделе: нове људе, нову историју, како се одједном појавила и сурово гази и прелама стару.

А наш сенатор, уочи тог дана писао је при-

јатељу о слатком вину. За њега је тога дана небо било без облака. Долазили су са севера гласови о надирању варварске војске, сирове, снажне. Ко би од нас могао да схвати притом ту ведрину, и рекао бих, ту безазлену мирноћу овог сенатора? У његовом писму нема трага од мрачне боре на челу, — нема чак ни бојазни, ни слутње, ни сете. А то писмо он је писао, замислите, уочи пропасти западне римске државе, — утувите, у велико вече којим се завршила не само тринаестовековна историја Старог Рима, већ и вешетисућна античка историја човечанства.

И ако сад, кроз овај догађај, промотримо питање: како се десило та огромна промена лица историје, како је стари Рим пао, како су на Капитолу и Форуму место префињене римске господе, заселе готске сирове и снажне војсковође, онда нам одгонетку неће дати никакав економски дијаграм, статистика војски, — већ друго нешто: оно што се измерити не може, па ипак оно чиме се све мери: стање духа.

Погледајте ви тог патриција римског кроз то његово писмо писано уочи пада старог Рима. Уверен сам да тога дана није заборавио ниједну бригу да укаже својој однегованој личности. Премазали су му косу мирисима, вешти робови истрљали су његово господско тело, и усред тога, сетио се финог укуса оног дивног вина што му пријатељ посла... И док му настојник имања његових јављаше да су дошли весници са његових поседа из горњег тока Тибра и јављају да је варварска коњица опет дошла, направила велике штете и ишчезла као олуј, он рече: „пиши“, па робу писару с очитим смешком, сладећи речи, издиктира писмо по коме смо га запамтили.

* * *

Други ће вам грмити против племства, против латифундија, — други ће указивати да је отуда дошла та револуција, која је довела до завршетка античке и до почетка историје старог века.

Али ја ћу одмах да вам укажем: па гле, — племство је постојало и међу варварима што су Рим оборили с дотадашњег постоља! Нуто чуда! Па и тамо, међу варварима, племство је имало далеко већа имовинска права него остали чланови варварског народа.

Није значи племство, као племство, било узрок пропасти, — па чак ни саме латифудније, макако чудовишне биле, јер је и на другој, Риму противној страни, било племства и ово је имало далеко већих права но остали.

Други је узрок морао бити.

* * *

Сваки поредак, ма код ког народа и макакав био, претставља извесну равнотежу.

Ни у једном поретку дужности и права не могу бити подједнако на све чланове распоређени.

Неко може имати више права, и зато и више части, али зато мора имати и више дужности.

Макакав био поредак, ако они што имају права, части, власт, испуњују дужност потпуно, — нема нити може бити револуције. Та зграда друштвено-политичка је чврста, постојана.

Деси ли се обрнуто. Деси ли се да они што држе власт, имају права, обасути су почастима, уживају сласти, а заборавае на оно главно, због чега је управо та власт у њиховим рукама, од куда им и због чега су им та права, почасти и сласти, — заборавае на дужности, — онда се равнотежа поквари, зграда друштвено-политичка се љуља и мора, мора да се сруши.

Ето тако настаје револуција.

Заборавае они у чијим је рукама власт, части и сласти, на бремена тешка и горчине и бриге што су, по природи ствари, с правима скопчане.

Као деца одвајају слатке од горких, лаке од тешких ствари, па слатке и лаке узимају, уживају, ките се, шепуре, — а горке и тешке одбацују.

* * *

У једној од највећих држава овога света — монархија, а на престолу млад и вољен краљ.

Велики углед он има. Његова власт је мања од његовог угледа, а овај му даје огромну моћ.

Али тај владар се заљуби. Незгода је у томе што ону коју би он хтео за жену, народ не би могао да прими за краљицу.

Али млади краљ је одлучан и вели: „Као што сваки човек има права на личну срећу, тако и ја“ — и многи људи у глас за њим.

Кад сам прочитао згрануо сам се над страховитом слабошћу духа, над провалијом коју је испод свог престола открио млади краљ.

„Као сваки човек“ — вели краљ.

А да ли краљ може бити „сваки човек“?

Зар он није изузетан човек? Зар он није обасут влашћу, чашћу и слашћу? Од куд то да сад тај млади краљ хоће одједном, у једној врло важној ствари, да буде као и „сваки човек“?

Само тако што је заборавио потпуно на горње дужности и тешка бремена због којих је власт и права добио.

На стражи под његовим прозорима стоји сасвим млад човек, једва је престао да буде дечак. Вече је и поред њега пролазе парови младића и девојака. И његова вереница пролази, осмејкује се сетно на њега, диви му се у његовој сјајној униформи, у којој је сто пута лепши него у обичној радничкој блузи с качкетом на глави. Али тај младић стоји као кип, једва очима показује да је девојку видео и да јој се обрадовао.

Ни тај младић не мисли да има право да каже „као сваки човек“, јер он је добио једно изузетно и пуно части место у друштву, ма и за један тренутак само. И зато не може да чини оно што раде његови вршњаци.

А горе, више њега, краљ, кога он чува, изјављује: „Као сваки човек“.

Ето ти ослабљености духа, — ето ти одва-

јања права од бремена, одвајања сласти од горчине, ето ти револуције што у даљини тутњи.

Како да монархија издржи тај удар?

Ако монарси, цареви и краљеви, — ако племство, — ако властодршци забораве да им у животу мора право с бременом бити скопчано, — ако хоће да одвоје, противно природи ствари, оно што се одвојити без огромне и непосредне и неминовне опасности не може, — онда долази револуција, — онда мора доћи револуција, — онда се мора и небо и земља устремити на такав поредак, „а да друга настане судија“.

* * *

Пре скоро сто година путовао је један страни путник кроз малу Србију. И о томе записе оставио. Слушао је много о Кнезу Милошу, али кад је дошао у нашу земљу, видео је Књегинју Љубицу и њене синове. Кнез Милош је већ био из земље отишао. Жао путнику што га није видео па додаје:

„Не знам због чега се то десило, али нико није престо изгубио без своје погрешке“.

Нико. Апсолутно нико.

Престоли су тако чврсти, по природи својој, да се могу изгубити само ако се грешке, и то не тако мале почине.

А те грешке чине цареви и краљеви, племићи и властодршци, хотећи да посисају сласт из својих права, а да горчину својих бремена од себе одбаце.

Истинска револуција

Замерају нам многи, чак и паметни људи, што нисмо „реални“ и „практични“. Мисле да смо сувише „доктринарни“, „идеолози“, несавитљиви и крути.

Ми најбоље знамо како су тешка и преопасна времена, како нема времена за губљење, како треба радити брзо.

Али, исто тако, и овде је она народна тачна: „преко је прече, — наоколо ближе“.

Није свака прека пречица и ближи пут. Често је само наоколо ближе.

Само прави пут, народна мудрост каже, јесте и најкраћи пут. На сваком другом, човек мора изгубити много више времена.

Питање брзог изласка из данашње невоље јесте, у ствари питање правилног решавања, јесте дакле питање правог пута.

А то опет значи, практична господо критичари, да је питање правог пута не само питање идеолошко, питање начелно, већ и питање врло практично: како ће се најбрже и најкраће решити основни, природни и државни проблеми.

* * *

Невоље савременог друштва потичу из индивидуалистичког начела, на којем је, пре сто педесет година, дефинитивно, француском револуцијом, друштво људско постављено.

То начело је узело јединку људску као суверено мерило свију вредности, заборављајући при

том њен однос према Васељени, народу и породици, заборављајући при том, да без породице и без народа јединка не би могла опстати, губећи из вида да само постављена у правилан однос према Васељени, јединка људска може бити схваћена.

Окренувши тако наопачке поредак, овај индивидуалистички принцип породило је материјализам, капитализам и политичку демократију, па је тако дошло до садашњег материјалистичко-демократско-капиталистичког друштва.

Невоље садашњег друштва траже решење. И многи мисле да ће то решење дати марксизам или још боље, бољшевизам. То им се чини нека особита значајна и дубока револуција, као нека дубока реакција на садашње неправде и невоље.

За те, а и за многе друге, биће право и велико изненађење, кад чују од нас, то је, у ствари, и ако је велика пустош и рушење није никаква револуција. То је управо издаја револуције.

Није марксизам револуција, из простог разлога, јер потиче из истог индивидуалистичког начела. Ма како чудно то изгледало, марксизам је не само непосредни историјски, већ природни логички и морални наставак данашњег друштва.

Револуција је прекид једног природног развитака. А марксизам није то. Напротив, он је најприроднији развитака индивидуалистичке победе у осамнаестом веку. Он излази из досадашњег поретка као пиле из јајета. Он се разликује од данашњег материјалистичко-капиталистичко-демократског друштва, не по суштини, већ по обиму.

Данашње друштво је материјалистичко. Марксистичко ће бити материјалистичко без стида, пошто је држава једини капиталиста, једини послодавац, једини господар — све опет у рукама једне партије.

Данашње друштво почива у политици на демократским начелима да су људи сви једнаки и да је народ, као народ, суверен. Марксизам ће из

тих истих начела, гвозденом логиком, укинути све слободе и сва права.

Остане ли се, на силу бога, при данас владајућим друштвеним односима, онда је природни излаз марксизам.

Добронамерне поправке којима би поједине буржоаске политичке странке хтеле решити садашње тешкоће, не дирајући при томе у материјалистичко-капиталистичко-демократске основе друштвене, не само да садашње друштво не могу ослободити садашње створеног несносног стања, већ га сигурно, и брзо, гурају марксизму, односно његовој практичној форми, болшевизму.

Има само један начин да се не оде тамо. То је онај други пут, онај други излаз, за који се бори ЗБОР.

Тај излаз је права, и велика, и истинита револуција. Ова револуција не тражи, на силу бога, рушење и крв, као болшевизам, али ипак је једина истинита револуција, јер она у основи, и из основа, мења садашњи поредак.

Она удара у материјалистичко схватање света.

Она напада на капиталистички поредак друштва.

Она обара демократску заблуду политике.

А све то постиже великом револуцијом, постављајући људску јединку на њено право, природним развићем одређено место, према породици и нацији, успостављајући надмоћност интереса нације и породице над интересима јединке, и одређујући њен прави, духовни однос, према Васељени.

* * *

Што смо знали то, пошли смо у ауторитативни режим, верујући да је он та, морална, политичка и економска револуција што мора доћи.

Изишли смо из тог режима кад смо видели какав му накарадни смисао дају „практични“ и „реални“ политичари.

Показало се да смо ми, које су сматрали, у

надменој својој „реалности“ нереалним, заиста и једино били реални, са онима који су тако мислили као ми.

Што смо то знали, нисмо пошли ни у све доцније „практичне“ и „реалне“ комбинације од 3 септембра 1931 до 19 децембра 1934 године.

Показало се да су врло нереални и непрактични сви они који су за овим „практичним“ и „реалним“ комбинацијама пошли.

Што смо то знали, нисмо пошли ни за комбинацијом Б. Јевтића, и ако је иначе врло велики број људи који су дотле, као и ми, мислили, били повучени.

Показало се да ми „крути доктринари“ много стварније процењујемо ситуацију него они други.

Што смо то знали, нисмо могли поћи ни за безглавом комбинацијом Удружене опозиције, од које данас постоји још само име, а и за малу децу је јасно да су ти матори људи у ствари заиста политичка деца.

И ту се нећемо и не можемо преварити.

Све комбинације, макаквом се пословно-практичном способношћу дичиле, морају пасти на овом испиту, које заборављају дубоку и истиниту, ни мало теоријом надахнуту, народну мудрост „преко прече, — наоколо ближе“.

* * *

Али нека се при овом не заборави једна необично важна, трагично важна, истина.

Кад човек погледа овај лепог низ „практичне“ комбинације од 3 септембра 1931 г. до данас, могло би се десити да помисли: па нека се тако мењају, ваљда ће се у том мењању наићи и на нешто добро.

Таквом оптимизму овде нема места.

Народ није мртва стварност, преко које се разне комбинације могу тако, без штете ређати, па ће моћи дочекати и праву.

Народ је животи и живи организам, који под утицајем свих ових комбинација, трпи и мења се, на своју рођену, и вечиту, штету.

Једна за другом, те „практичне реалне“ комбинације убијале су живу духовну, отпорну снагу народну. Убијале му наду, веру и љубав.

Свака претходна комбинација нашла је боље стање него што је оставила својој наследници.

Најгори и најтежи грех, раван најтежем греху, ономе који се опростити неће, греху против Духа Светог, починила је свака од тих „практичних и реалних“ комбинација: умањивала је народни морални капитал. Правила га је горим него што је.

Зато су и последице сваке доцније теже од последица наслеђених од њене претходнице. Зато је и грех сваке доцније према вечитим народним интересима већи од греха њене претходнице. Зато има све мање времена, све мање снаге, све мање сретстава за нове, исто тако „реалне“ и „практичне“ политике.

И сувише мало је остало неутрошеног предива за нове шаре политичке. Мало је клубе на коме је резерва времена и снаге народне намотана.

Све ближе смо оној судбоносној раскрсници, о којој смо скоро две године писали, да се пред сваким народом налази.

Нека се не харчи време и снага у јалове, толико пута утврђене за ових неколико година, „комбинације“.

Нека се схвати и разуме права стварност, преко које се жмурећи прелази.

Нека се не прелази преко гвоздене логике **д в а и з л а з а**, од којих само, једино, пут ЗБОРА чува вредност људске вредности, решава проблеме и невоље садашњице.

Ни фашизам, ни хитлеризам!

„Отаџбини“ и осталим листовима који заступају политичко-друштвену идеологију Југословенског народног покрета Збор, пребацује се да припадају фашистичко-хитлеровској идеологији.

И ако смо ми на овакве приговоре, узгред, већ више пута одговарали, налазимо за потребно, **р а д и с т и н е**, да се на то у овом чланку нарочито осврнемо.

* * *

Фашизам и хитлеризам су добро познати покрети, који су у поратним временима — у Италији и Немачкој — рођени, а које су створили Мусолини и Хитлер.

У својим земљама они су успели да окупе око себе велике масе људи. Сигурно је да су тако својим земљама велике услуге учинили, — и да им и данас чине.

Па ипак, наш покрет — изузев извесне привидне сличности — нема никакве везе са овим покретима.

Привидна сличност долази из истоветног негативног става према либералној демократији и парламентаризму, и позитивног става према замисли сталешког уређења друштва и већег ослоњаца политичких форми на друштвене стварности.

Као и многи идеолошки покрети, и ми смо увидели да је либерална демократија и парламентаризам празна љуштура, — да се је живот далеко из њих извио, одвојио и развио, а да они, и ако

треба, по својој намени, да њим — животом — управљају, нису у стању ни да га достигну, ни да га уоче.

Али такво гледиште немају само фашизам и хитлеризам, већ и бољшевизам и рузвелтизам и многи други покрети, који се иначе међу собом много разликују.

И наше је гледиште: да природна подела рада у друштву, која људе дели на разна занимања, мора да буде — у интересу заштите интереса појединих група, као и у интересу обезбеђења општег интереса заједнице — предмет нарочите пажње од стране државе не само у друштвено-економском, већ и политичком погледу. Али то гледиште није оригинално ни искључиво гледиште фашизма и хитлеризма, већ има и других покрета, који се битно, као и ми, од њих разликују, а који су далеко пре појаве фашизма и хитлеризма на тим основама били и остали.

Из свега овога се види, да кад би се по оваквој привидној сличности судило, да би човек — на своју рођену штету — у исти ред сврставао потпуно разне покрете.

На супрот томе стоје дубоке, корените разлике идеолошке природе и позитивно-конструктивног програма.

* * *

1.) Пре свега, наш покрет је поникао спонтано, на нашим друштвено-политичким невољама.

И није поникао у глави једног или другог човека, — или на једном одређеном месту. Већ су људи добре воље, на разним местима, и не познавајући се међу собом, мислећи о недаћама и невољама свога народа, дошли у исто време, на исту мисао: Не може се седети скрштених руку; мора се прво заузети један одлучан став према свима неправдама и тешкоћама на које се наилази; мора се тај став као застава, затим, објавити, — морају се потом под ту заставу купити и остати људи добре воље.

И кад снага тако окупљена буде била довољно јака — бројем или самом снагом — пашће тешкоће и неправде саме од себе.

„Колумбија из пучине ниче,
Кад одважник науми је наћи“.

Наш покрет је потекао из живих осећања наших тешкоћа и наших неправди; из свести да се то не може трпети, већ да се против тога мора борити; из уверења, да је наш народ довољно здрав и снажан, да има довољно синова који ће ту борбу до истребе прихватити.

И да не постоји у свету фашизам и хитлеризам — од којих нас одваја дубока идеолошка разлика — наш покрет би се у нашој земљи морао родити.

Најмање је пак могао тако рођен покрет бити присталица готових решења, туђих метода и туђег искуства.

2.) И фашизам и хитлеризам почивају на чисто паганским концепцијама старог Рима и старих Германа.

Фашизам је деификација — обожење — државе. Хитлеризам је деификација — обожење — расе.

А гледати у држави или раси божанство, значи не видети Га тамо где оно само и може бити, значи, стварно, примити једно атеистичко-нехришћанско схватање света.

Ми пак, као Словени и хишћани, на таквом схватању не можемо да стојимо.

Над државом и над расом по нашем схватању постоје бескрајно веће вредности. И држава и раса — по нашем схватању — вреде толико колико људе тим већим вредностима приближују.

По супротном схватању: држава или раса су апсолутна мерила у овом релативном свету; над њима нема ни начела, ни суда, ни осуде.

Отуда је и могуће да фашизам прогласи за светињу своју — себичност, а хитлеризам — тевтонски бес,

Разуме се, да из овог дубоког корена избија читав низ схватања, која нас — Словене и хришћане — морају делити од фашизма и хитлеризма.

3.) Фашизам и хитлеризам, полазећи из таквог корена, и сматрајући себе за једина и непогрешна оруђа тако обожене државе или расе, сматрају себе апсолутним мерилом у својим државама, искључују све противности, не дозвољавају стварни надзор над својим радом чак ни сопственим присталицама.

Ми пак свој рад не сматрамо непогрешним, — па и поред тога, што имамо и чврсту вољу, и дубоку веру, налазимо да он, као сваки јаван рад, управо захтева објективан надзор.

4.) Фашизам и хитлеризам имају тежњу да трају. У својој концепцији државе, фашизам и хитлеризам сматрају да држава, и кад буде добила оно уређење које мисле да јој даду, не може без њих. Да је управо интерес државе да се то трајање омогући и продужи, — и да оног дана, кад фашизма и хитлеризма не буде било, да ће држава пасти у оне тешкоће из којих су је извели фашизам и хитлеризам.

На супрот томе, наш покрет сматра себе пролазним. Он треба да помогне држави и народу да се реше извесне тешкоће и ишчезну извесне неправде.

Његов је задатак да се оствари такво државно и друштвено уређење, које ће, већ само собом, бити сасвим довољна одбрана државе и народа од данашњих невоља.

Зато ни фашизам ни хитлеризам не журе да даду дефинитиван облик својим државама — чак ни да га оцртају.

Међутим, ми сасвим јавно, у колико нам је то могуће, јасно изјављујемо, да другог циља осим решења данашњих народних тешкоћа и неправди, и обезбеђења од истих, немамо и не можемо имати.

5.) Ми смо против парламентаризма, али ни-

смо против парламента, — нисмо против пуног стварног учешћа народних претставника у законодавству и надзору над радом владе, већ смо, на против, за прави и стварни парламенат.

И то смо у таквој мери за парламенат, да су нам аутентични и заиста искушани парламентарци пребацили, да је у нашем плану скупштина исувише јака, јер је у њеном делокругу самостална и потпуна, а нарочито веће стварне просечне вредности него што је данас.

Досадашњи парламентаризам уопште у свету је систем збрке власти и потпуне неодговорности. На супрот томе, ми и стављамо начело: потпуна и стварна власт и исто таква и одговорност.

Фашизам и хитлеризам — као што смо то напред показали — ни у својим нацртима не желе да створе такву установу, која ће њихову власт ставити под озбиљно ограничење и озбиљан надзор.

б.) Ми смо за признање сталежа — као велике друштвене стварности — и за њихов стварни утицај на државни живот.

Али за разлику од фашизма и хитлеризма, ми их желимо истински снажним и слободним, — под једним условом: да се признају и да делају као делови целине народне, под надзором својих главних организација и државе.

Фашизам и хитлеризам због свог гледишта на државу сталешке организације увршћују у своје редове и намећу им своју страначку дисциплину.

* * *

Једном речју, фашизам и хитлеризам сматрају себе апсолутним органима државе, односно расе, и искључују слободу владара, претставништва, сталежа, судства, војске и штампе.

На супрот томе, ми стојимо на гледишту, да свака оправдана функција у друштву мора бити потпуна и стварна, са исто таквом одговорношћу.

Ето зашто ми не можемо личити на фашизам и хитлеризам.

ШТАМПАРИЈА
ПОПМИЈАТОВ БРАНИСЛАВА
ПЕТРОВГРАД

ЦЕНА 10.— ДИН.